

УДК 378.011.3-051:654.197

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ

К.В.Носова

У статті розглядаються педагогічні умови формування культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів. Розробка педагогічних умов спрямована на зміни характеристик цільового й змістового компонентів формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів, оптимізацію процесу підготовки в технологічному плані та визначення пріоритетних засад розвитку й формування фахово важливих якостей культури професійного спілкування майбутнього тележурналіста.

Ключові слова: педагогічні умови, метапринципи, моделювання, майбутні тележурналісти, тренінг, культура спілкування.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ БУДУЩИХ ТЕЛЕЖУРНАЛИСТОВ

К.В.Носова

В статье рассмотрены педагогические условия формирования культуры профессионального общения будущих тележурналистов. Разработка педагогических условий направлена на изменения характеристик целевого и содержательного компонентов формирования культуры профессионального общения будущих тележурналистов, оптимизацию процесса подготовки в технологическом плане и определение приоритетных для развития и формирования профессионально важных качеств культуры профессионального общения будущего тележурналиста.

Ключевые слова: педагогические условия, метапринципы, моделирование, будущие тележурналисты, тренинг, культура общения.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PROFESSIONAL COMMUNICATION CULTURE FORMATION FOR FUTURE TV JOURNALISTS

K.V. Nosova

The article deals with pedagogical conditions of formation of professional communicative culture of future TV reporters. In the article the pedagogical conditions of professional culture formation of the future of television journalists are grounded. The attention has been focused on the communication culture. Development of pedagogical conditions aimed at changing the characteristics of the target and a substantial component of creating a culture of professional dialogue for the future television journalists, optimization of the process of preparation in terms of technology and identification of priority areas for the development and formation of professionally important qualities of the culture of professional communication of future television journalists.

Key words: pedagogical conditions, future TV journalists, objective principles, the culture of communication.

По сьогоднішній день у суспільстві існує потреба в тележурналістах з високим рівнем культури професійного спілкування, але студенти-тележурналісти демонструють низький рівень прагнення до формування цієї якості.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що чимало науковців приділяли увагу питанням формування культури майбутніх журналістів: В.Костюк, В.Ворошилов, Я.Засурський, О.Марачева, О. Тертичний, В.Олешка та ін., але спостерігається дефіцит вітчизняних досліджень, присвячених розробці теоретичних основ й удосконаленню практики, поза увагою дослідників залишається проблема формування професійної культури майбутніх телевізійних журналістів, зокрема не визначено педагогічні умови, за яких цей процес відбуватиметься ефективніше.

Метою нашої статті є розгляд педагогічних умов формування культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів.

Виділення невирішених раніше проблем, наявність нерозв'язаних питань і суперечностей зумовили вибір теми, що характеризується складністю, тривалістю й різноспрямованістю формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів і недостатньою розробленістю в сучасній педагогічній науці та практиці інноваційних заходів, спрямованих на забезпечення ефективності цього процесу.

Взаємодія із аудиторією передбачає, що тележурналіст бере на себе моральну відповідальність за реальні людські долі та за подальший розвиток подій на певному проблемному етапі. У цьому випадку

стійка позитивна мотивація професійної діяльності має підкріплюватися усвідомленням високої значущості формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів, поєднуючись з усвідомленням особистісного смислу професійної діяльності. Таке ціннісно-смісловне самовизначення особистості в професії стикається з розумінням і прийняттям своєї професійної місії. Професійна місія фахівця присутня в будь-якій професії, у тому числі безпосередньо й у професії майбутнього тележурналіста, але сьогодні визначення та формулювання поняття «місії» щодо професійної діяльності тележурналіста не є предметом спеціального наукового пошуку дослідників.

Поняття місії сьогодні знаходиться на рівні розробки. Ураховуючи його важливість, маємо представити власну інтерпретацію поняття «професійна місія» й уточнити його специфіку щодо професійної діяльності тележурналіста, яка власне й становить для нас особливий дослідницький інтерес у межах цієї роботи.

Отже, словник російської мови за редакцією А. Євгенєвої подає кілька значень слова «місія», серед яких перше – це «доручення, завдання», друге – «призначення для будь-чого важливого, високого, відповідальна роль будь-кого, будь-чого» [8, с. 277].

У основі визначення професійної місії можуть бути закладені й поняття смислу, специфіки, соціального та філософського обґрунтування професійної діяльності суб'єкта, і поняття призначення, основних соціальних зобов'язань, вираження бачення та цінностей власне суб'єкта професійної діяльності. Зазначимо, що «професійна місія спеціаліста» в жодному разі не дорівнює «меті професійної діяльності»: місія – поняття більш об'ємне, більш загальне й перспективне.

На нашу думку, професійна місія спеціаліста визначає особливість його призначення та розкриває смисл професійної діяльності. Професійна місія може формулюватися в двох варіантах – узагальненому та індивідуальному. Узагальнений варіант професійної місії є соціально зумовленим, засновується на об'єктивному значенні професійної діяльності для суспільної практики, поступово складається за час існування певного виду професії, формулюється професійним співтовариством у термінах ефективності виконання професійної діяльності [7] та існує як деякий стандарт. Індивідуальний варіант формулюється спеціалістом на основі з'ясування узагальненого в ході професійного становлення.

Процес «відкриття», знаходження смислу майбутньої діяльності, усвідомлення й прийняття (або неприйняття) професійної місії в її узагальненому варіанті повинен розпочатися на етапі формування культури професійного спілкування. На подальших етапах – на етапах адаптації, професіоналізації [7] таке твердження уточнюється або переформулюється спеціалістом, а саме узагальнений варіант професійної місії трансформується в індивідуальну професійну місію. Після цього місія перетворюється на невід'ємний атрибут суб'єкта професійної діяльності й починає благотворно впливати на підтримку професійної мотивації.

Далі ми пропонуємо найбільш загальне формулювання цілей підготовки майбутніх тележурналістів. Становлення особистості студента як суб'єкта професійної діяльності, який усвідомлює й приймає професійну місію, є головною метою формування культури професійного спілкування у майбутніх тележурналістів.

Виходячи з того, що поняття «становлення» (як набуття нових ознак і форм) треба використовувати для дослідження розвитку сторін або якостей особистості, тобто «процесу наближення до певного стану» [10, с. 44], необхідно розкрити склад новоутворень (деталізувати) в особі майбутнього фахівця, формування й розвиток яких забезпечать його становлення як суб'єкта професійної діяльності цього напрямку. Становлення як результат виявлятиметься у високому рівні оволодіння системою професійних знань у галузі методології, опанування вміннями і навичками реалізації культури професійного спілкування, оволодінні технологіями діяльності (друга підціль), формування професійно важливих якостей для успішного здійснення діяльності цього напрямку (третьою підціль).

Другою складовою першої педагогічної умови аналізованого напрямку підготовки є модернізація змісту.

Об'єднання конкретизації цілі й модернізації змісту формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів у єдину педагогічну умову відбувалося в межах дослідження не випадково. Ураховуючи принцип відповідності змісту цілям професійного навчання, у процесі підготовки модернізований зміст має повною мірою забезпечити становлення особистості студента як суб'єкта педагогічної діяльності, який усвідомлює та приймає своє професійне «Я».

Отже, можемо визначити орієнтацію цілей та змісту підготовки на становлення особистості студента як суб'єкта професійної діяльності, який усвідомлює та приймає професійну місію збереження й розвитку формування культури професійного спілкування, першою педагогічною умовою формування професійної культури спілкування в майбутніх тележурналістів.

Опишемо етапи розробки другої педагогічної умови формування культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів. На нашу думку, особливу увагу слід приділити забезпеченню якісних змін

процесу формування культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів у технологічному плані. Нашу увагу привернули інноваційні особистісно орієнтовані технології навчання, провідну роль у яких відіграють тренінгові технології.

Ми визначаємо технологію навчання в професійній освіті як упорядковану сукупність дидактичних засобів, форм і методів, яка має формалізовану структуру згідно з алгоритмом застосування, забезпечує реалізацію певного етапу або окремого напрямку процесу професійної підготовки фахівця. Особливістю тренінгової технології навчання (у подальшому «тренінг») є інтеграція інтерактивних (переважно групових) форм і активних методів навчання. Саме це забезпечує високу інтенсивність здійснення процесу формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів. У спробі розробки теоретичних засад тренінгу як технології навчання ми спиралися на діяльнісний та особистісно орієнтований підходи до вищої професійної освіти.

Застосування тренінгу для формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів у якості технології навчання засноване на трьох базових принципах. Ураховуючи їхню особливу значущість для розв'язання одного із завдань нашого дослідження – розробки педагогічної умови професійної підготовки, орієнтованої на розбудову оптимальної технології навчання, ці базові принципи ми назвали метапринципами тренінгової технології навчання професійної роботи майбутнього тележурналіста. Принцип суб'єктної взаємодії є першим метапринципом тренінгової технології навчання.

Найважливішими завданнями тренінгу є: створення умов для забезпечення суб'єктної позиції всіх без винятку учасників (організація й підтримка високого рівня різних видів активності); по-друге, створення умов для успішного протікання інтеракції – взаємодії, що виникає між суб'єктами діяльності (усередині тренінгової групи, у малих групах, між студентом і викладачем).

При формуванні культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів за допомогою тренінгової технології провідні види діяльності (навчальна, професійна діяльність і спілкування, яке слугує фоном) повинні поєднуватися та взаємодоповнювати один одного, забезпечуючи для майбутніх спеціалістів постійну активність і суб'єктну позицію.

Активність, яка проявляється у формах ініціативи та відповідальності, є якістю, що визначає особистість суб'єктом діяльності, на думку К.Абульханової-Славської [1]. Ми вважаємо, що необхідно надати можливість кожному майбутньому тележурналісту, який освоює роботу в ЗМІ, проявити ініціативу й відчутти відповідальність за власні дії, насамперед, у процесі навчання. На нашу думку, цьому сприяє постійна залученість, обов'язкове безперервне включення кожного учасника тренінгу в роботу, а саме виконання конкретних дій щодо розв'язання навчальних (з'ясування й відпрацювання навчального матеріалу) і професійних завдань у ході тренінгу. Також важливо надати можливість учаснику тренінгу підвищити власну суб'єктність шляхом часткового делегування йому функцій тренера-викладача з організації, проведення, контролю й оцінювання процесу навчання (зміна позицій підвищує самостійність та дозволяє освоїти одну з професійних технологій майбутньої діяльності, а саме групову роботу).

Учасник тренінгу має відчутти себе суб'єктом професійної діяльності (у нашому випадку – тележурналіст у ЗМІ), цьому сприяє виконання професійних дій, передбачених функціями спеціаліста. Поліфункціональність професійної діяльності тележурналіста розкривається для учасників тренінгу через самостійне виконання дій з вирішення різнорідних професійних завдань, які є змістовною основою таких методів і форм роботи в тренінгу: ділові й рольові ігри, дискусії, презентації, евристичні методи, вправи. Професійні ситуації, відтворювані за допомогою цих засобів у ході тренінгу, дозволяють програвати стандартні ролі суб'єкта професійної діяльності. Широкі можливості для застосування в навчальних цілях надає професійний рольовий репертуар майбутнього тележурналіста. Учасник тренінгу може виконувати ролі аналітика, організатора, консультанта, експерта, проектанта, конфліктолога, посередника, педагога, фасилітатора, помічника, дослідника та громадського діяча.

Під час тренінгу потрібно створити комфортні умови для реалізації кожним учасником активної позиції в спілкуванні. Кожен учасник тренінгу повинен мати можливість бути почутим іншими, отримати й надати зворотний зв'язок. Перетворюючись з потенційних на актуальних суб'єктів спілкування, учасники тренінгу отримують реальні можливості для задоволення своїх потреб (у спілкуванні, визнанні, творчості) і розвитку комунікативних здібностей.

У ході тренінгу, окрім включення студентів до всіх видів діяльності, в рамках тренінгу, для розвитку суб'єктності особливе значення має організація суб'єктної взаємодії.

У процесі проведення тренінгу присутня суб'єктна взаємодія, яка представлена поєднанням різнорідних форм: а) парна форма (учасник – учасник, учасник – тренер); б) групова форма (робота в малих групах різних видів і змінного складу); в) колективна форма (учасник – уся група, тренер – уся група, мала група – уся група). Унікальність тренінгової технології навчання для процесу формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів полягає в дидактичному потенціалі форм суб'єктної взаємодії, які повинні забезпечити максимальний ступінь схожості з формами взаємодії

фахівця з іншими суб'єктами та об'єктами. Іншими учасниками процесу професійної діяльності можуть бути команда експертів, колектив колег, потенційні герої сюжетів, тощо. Форми суб'єктної взаємодії в тренінгу повинні бути задіяними при моделюванні професійних ситуацій, що виникають у роботі.

Реконструювати роботу із членами організованих груп на груповому й частково на масовому організаційних рівнях (виступи перед аудиторією, ведення спеціалістом тренінгових груп, проведення громадських акцій) дає можливість колективна форма.

Застосування тренінгової технології навчання, обраної нами в якості основної технології, покликане зробити освоєння професійної діяльності інтенсивним: забезпечити високу якість засвоєння студентами значного обсягу інформації (перетворення її на професійні знання) та зменшення термінів формування необхідних професійних умінь і розвитку ПВЯ без збільшення тривалості навчання. Отже, другим метапринципом тренінгової технології навчання задля формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів ми визначили принцип інтенсивності.

Слід відзначити, що є різні варіанти підвищення інтенсивності процесу навчання, а отже і процесу професійної підготовки фахівців. Інтенсивність формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів засобами тренінгової технології навчання, на наш погляд, досягається за рахунок: а) занурення в професійну діяльність і б) занурення в навчальну діяльність, тобто повне занурення в процес освоєння обраного для вивчення напрямку професійної діяльності.

Спираючись на тлумачення слів «занурюватися», «занурення» [4; 6], у контексті нашого дослідження ми конкретизуємо термін «занурення» до «занурення в діяльність», тобто приведення в стан повної активності в діяльності, актуалізація в якості суб'єкта діяльності. Занурення в діяльність передбачає максимально можливе включення в процес діяльності, самостійне виконання дій.

Ми будемо розглядати забезпечення інтенсивності навчання за рахунок занурення учасників тренінгу в професійну діяльність. Занурення студентів у професійну діяльність дає змогу виконанню дій, що входять до складу професійних функцій спеціаліста, у процесі навчання, тобто в процесі освоєння діяльності. Необхідність не лише ознайомлення, а власне виконання професійних дій уже на етапі підготовки до майбутньої діяльності неодноразово обґрунтовувалося різними дослідниками [5; 11, с. 123 – 124]. Ідея створення предметного контексту майбутньої професійної діяльності в навчанні, розроблена А. Вербицьким, виявилась близькою нашому розумінню занурення в професійну діяльність в ході тренінгу [2]. Найбільший ступінь занурення в професійну діяльність у процесі формування культури професійного спілкування майбутніх тележурналістів можуть забезпечити такі позааудиторні види діяльності студентів, як виробнича практика, наукова й навчально-дослідницька робота (відповідають навчально-професійній формі діяльності студентів у контекстному навчанні). На нашу думку, серед аудиторних видів діяльності студентів саме участь у тренінгу дає можливість в обмежених простором і часом рамках навчання зануритися в професійну діяльність.

Неодноразове занурення в різні фрагменти професійної діяльності майбутнього тележурналіста, який працює у ЗМІ, є різновидом занурення в професійну діяльність в умовах тренінгової технології навчання. Таким фрагментом професійної діяльності, включеним у формат тренінгу з навчальними цілями, має стати певне фахове завдання – ситуація професійного життя, у якій фахівець як головна (але не єдина) дійова особа зобов'язаний розв'язати будь-яку професійну проблему виконанням дій, що входять до складу професійних функцій. Вихідною точкою занурення в професійну діяльність у тренінговій технології навчання є звернення тренера й учасників до професійної ситуації в діяльності майбутнього тележурналіста, який виконує фахові функції під час здійснення роботи в ЗМІ.

Виходячи з того, що занурення відбувається в умовах процесу навчання, закономірно припустити, що робота з професійними ситуаціями має бути органічно вплетена в процес навчальної діяльності студентів, виконавча частина якої складається з двох видів навчальних дій – дій з'ясування змісту навчального матеріалу та дій відпрацювання навчального матеріалу [9, с. 35 – 58]. У цьому контексті професійна ситуація посідає дві основні позиції: 1) у момент з'ясування матеріалу ситуація стає ілюстрацією компонентів схеми ООД при її складанні; 2) у момент відпрацювання навчального матеріалу, тобто застосування знань і формування вмінь виконувати професійні функції (власне виконання, контроль і коригування дій), професійна ситуація стає об'єктом моделювання. У першому випадку кожен із учасників тренінгу вивчає та аналізує повністю пред'явлену ситуацію або один з її компонентів, фіксує отриману професійно важливу інформацію (пізнає). У другому випадку учасники реально діють з позиції суб'єкта в змодельованій професійній ситуації (перетворюють). При моделюванні професійної ситуації частина її компонентів відтворюється в точності, частина – умовно. Дії суб'єкта повинні виконуватися реально, дії інших учасників ситуації можуть, наприклад, імітуватися. Реальне виконання учасником тренінгу професійних дій у якості суб'єкта є обов'язковою умовою ефективності занурення в професійну діяльність.

При використанні професійних ситуацій під час тренінгу відбувається взаємопроникнення двох

провідних видів діяльності – навчальної та майбутньої професійної. Сутність цього явища повною мірою відображає основна формула контекстного навчання – «роблю, навчаючись – навчаюсь, роблячи» [2, с. 55].

Удосконалення формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів ми вбачаємо в плані розробки й упровадження в навчальний процес трьох педагогічних умов. Розробка педагогічних умов спрямована на зміни характеристик цільового й змістового компонентів формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів, оптимізацію процесу підготовки в технологічному плані та визначення пріоритетних для розвитку й формування ПВЯ культури професійного спілкування майбутнього тележурналіста. Перша педагогічна умова: орієнтація мети та змісту підготовки на становлення особистості студента як суб'єкта професійної педагогічної діяльності, який усвідомлює та приймає професійну місію збереження й розвитку культури спілкування; друга педагогічна умова: застосування в ході професійної підготовки спеціалістів тренінгової технології навчання, яка базується на метапринципах суб'єктної взаємодії, інтенсивності та подієвості; третя педагогічна умова – забезпечення спрямованості формування культури професійного спілкування в майбутніх тележурналістів на розвиток професійно важливих якостей.

Подальша наша робота буде спрямована на впровадження в реальний процес навчання педагогічних умов формування культури майбутніх тележурналістів.

Література

1. Альбуханова-Славская К.А. Психология и сознание личности / К.А.Альбуханова-Славская. – М. : Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 1999. – 224 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный поход / А. А. Вербицкий. – М. : Высш.шк., 1991. – 204 с.
3. Гальперин П.Я. Ведение в психологию : учеб. пособие для вузов / П. Я. Гальперин. – М. : Кн. дом. «Университет», 1999. – 332 с.
4. Ефремова Т.Ф. Толковый словарь словообразовательных единиц русского языка / Т .Ф. Ефремова. – М. : Рус.яз., 1996. – 637 с.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учеб.посбоие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер – 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академ. Проект; Екатеринбург: Деловая кн., 2003. – 334 с.
6. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н.Ю.Шведова : РАН; Ин-т рус.яз. им.В.В.Виноградова. – М. : Азбуковник, 1999. – 994 с.
7. Седун С. Миссия профессионала (Рассуждение консультанта по созданию индивидуальной профессиональной миссии / С. Седун //Управление персоналом. – 1999.– №12(42)– С.53-56.
8. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учеб. пособие для студентов высш.пед.учеб.заведений / С. Д. Смирнов – М. : Издц.центр «Академия», 2003. – 304 с.
9. Формирование учебной деятельности / В. Я. Ляудис, Х. Варнеке, И. И. Ильясов и др.; под. ред. В. Я. Ляудис. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 239 с.
10. Фридман Л. М. Психологическая наука – учителю / Фридман Л. М., К. Н. Волкова. – М. : Просвещение, 1985. – 304 с.
11. Шадриков В.Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. – М. : Наука, 1982. – 185 с.

References

1. Albuhanova-Slavskaya K.A. Psihologiya i soznanie lichnosti / K.AAAlbuhanova-Slavskaya. – М. : Voronej : Izd-vo NPO «MODEK», 1999. – 224 s.
2. Verbitskiy A.A. Aktivnoe obuchenie v vyisshey shkole: kontekstnyiy pohod / A. A. Verbitskiy. – М. : Vyiss.shk., 1991. – 204 s.
3. Galperin P.YA. Vedenie v psihologiyu : ucheb. posobie dlya vuzov / P. YA. Galperin. – М. : Kn. dom. «Universitet», 1999. – 332 s.
4. Efremova T.F. Tolkoviy slovar slovoobrazovatelnyih edinits russkogo yazika / T .F. Efremova. – М. : Rus.yaz., 1996. – 637 s.
5. Zeer E. F. Psihologiya professiy : ucheb.posboie dlya studentov vuzov / E. F. Zeer – 2-e izd., pererab., dop. – М. : Akadem. Proekt; Ekaterinburg: Delovaya kn., 2003. – 334 s.
6. Ojegov S.I. Tolkoviy slovar russkogo yazika i frazeologicheskikh vyirajeniy / S. I. Ojegov, N.YU.SHvedova : РАН; In-t rus.yaz. im.V.V.Vinogradova. – М. : Azbukovnik, 1999. – 994 s.
7. Sedun S. Missiya professionala (Rassujdenie konsultanta po sozdaniyu individualnoy professionalnoy missii / S. Sedun //Upravlenie personalom. – 1999.– №12(42)– S.53-56.
8. Smirnov S.D. Pedagogika i psihologiya vyisshego obrazovaniya: ot deyatelnosti k lichnosti: ucheb. posobie dlya studentov vyiss.ped.ucheb.zavedeniy / S. D. Smirnov – М. : Izschd.tsentr «Akademiya», 2003. – 304 s.
9. Formirovanie uchebnoy deyatelnosti / V. YA. Lyaudis, H. Varneke, I. I. Ilyasov i dr.; pod. red. V. YA. Lyaudis. – М. : Izd-vo MGU, 1989. – 239 s.
10. Fridman L. M. Psihologicheskaya nauka – uchitelyu / Fridman L. M., K. N. Volkova. – М. : Prosveschenie, 1985. – 304 s.
11. SHadrikov V.D. Problemyi sistemogenezu professionalnoy deyatelnosti / V. D. SHadrikov. – М. : Nauka, 1982. – 185 s.